

הדף היומי

הקדמה למסכת נדרים

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ת
לע"נ גיטל מלכה ע"ה בת הר"ר אשר אנטשיל ז"ל

הקדמה למסכת נדרים

המסכת כוללת בתוכה את ענייני הנדרים והמסתעף לגבי הלכות שבועות ועוד כפי שיזכר. צורת הנדר, עיקר הנדר מהתורה, כינויי נדרים, ידות לנדרים והמסתעף. התפסה בנדר האסור והמותר, לידור על דבר מצוה והמסתעף. נדר על אחרים. נודר הנאה בדברים שיש בהם ממש, בדברים שאין בהם ממש. נדרי טעות, נדרים בשגגה ומחמת ציווי המלך וכד'. נדרים התלויים בזמן. ובתוך הדברים היתר חכם לנדרים, הצורות הראויות להתיר נדרים. ובשלהי המסכת דיני הבת / האשה לגבי נדרים צורת הפרת בעל וצורת הפרת אב.

נדר בפה או בלב?

עוד לפני שנתבונן בפרטי ההלכות והדינים. נטה דברינו למהות הפנימית בענייני הנדר שכתבו רבותינו. מהו הנדר עבודה שבלב או עבודה שבפה? כלומר, אדם שנדר האם מתייחסים למחשבתו או לדברו. כלל בידינו ובעז"ה נלבן את הדברים בדברי הגמ' בדף ה' ואילך שלגבי נדרים בדומה לנזירות שלא נתנה אלא להפלאה כך בנדר, היינו שחייבים להוציא בפה בלשון המובהק ביותר. ולא כל דיבור יכול להפעיל את חלות הנדר. כך גם אם לא נדר בדבר הנודר (כלל שיתבאר בעז"ה בהמשך) וכו'. מבואר לכאור' שהענין הוא לגבי הפה. ואדם שנדר ולא עמד בדיבורו עליו אמרה תורה "לא יחל דברו" עשה את דברו חולין, אם לא עמד בדיבורו. אולם מאידך גיסא, צריך לברר, מה שייך להגדיר את הדבר בפה. לדוגמה, אדם שהזיק את חבירו בהיסח הדעת, ויש לנו כלל לפי המבואר בירושלמי ובראשונים הביאו בתחילת פרק שלישי בב"ק, אדם שהזיק אף תוך כדי שינה, לעולם חייב כיון שאדם מועד לעולם. כאן יכולים אנו לומר יש תביעה על האדם תשומר על גופיך שידוך לא יזוזו למקומות לא להם. אין תביעה על המחשבה, כיון שבאמת לא חשב, אולם יש כלל אדם מועד לעולם. אולם בדיבור, נהי שה"פה" פעל. אולם אין לדיבור משמעות בלא כוונת הלב מחשבת האדם ופועל הגיון ליבו. א"כ מהו הענין בנדר, ה"פה" שיצר את ה"מעשה" של הנדר. או ה"מחשבה" שגרמה לפה לומר ולפעול ולהחיל את החלות. למדנו בהלכות נדרים פסק השו"ע (יו"ד סי' ר"י סעיף א') אין הנדר חל עד שיוציא בשפתיו ויהיו פיו ולבו שוים. מקור דברי השו"ע, בגמ' בחגיגה י'. ובגמ' בשבועות כו': עד שיגמור בליבו ויוציא בשפתיו.

כלומר הנדר במיטבו שיהיה פיו וליבו שוים. ובלא זה אין הנדר חל ולא נאסר בשום דבר. אולם אם הוציא בפיו דבר מה וטוען אח"כ שבלבו התכוון למשהו אחר. יש לדון טובא איך וכיצד יהיה אסור. הרי יש לנו כלל שדברים שבלב אינם דברים. והאריכו בכך הראשונים. ואכמ"ל. הרי עלה לנו שאף שהעיקר בנדר הוא ביטוי שפתיים כפי שאמרו ז"ל לא ניתנה נזירות אלא להפלאה, ויש הקש בין נדר לנזירות, אולם בעיני אף מחשבת האדם, כלומר, כדי להגדיר את ליבו ומה עלתה לפניו במחשבה לידור צריך לבטא בשפתיים. בעיני לכה הפה הגומר ומפעיל את מחשבת הלב.

זהירות מירבית על כל היוצא מפיו.

אמרה תורה "איש כי ידר נדר לד' או השבע שבועה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" (פרשת מטות במדבר ל, ג) את חומרת עוון הנדרים, ניתן ללמוד מדברי רבי שמעון בן לוי (ירושלמי פ"ט ה"א) שדן איך צורת פתח הנדר (- להתיר לנדר את נדרו) ששואל את הנודר אילו היית יודע שהנודר כאילו הכניס את ראשו לחבל של גרזום להוצאה להורג, היית נודר? משל למה הדבר דומה, לשוטרים הממונים מטעם המלך לענות אנשים ולהכניס ראשם בתוך חבל התליה, שהלכו בדרך וראו קולר פנוי והלכו והכניסו את ראשם בתוך אותו חבל. אף אתה הנודר לא שמת ליבך לנכשלים בעוון נדרים לפניך, ובכ"ז נדרת "לאסר איסר על נפשו". וכמו שנאמר "והוא אסור באזיקים" (ירמיה מ, א) כתב בעל הטורים (במדבר ל, ב) נדרים בגימטריא "רוצח", שהנודר חשוב כרוצח אם אינו משלם, דבעוון נדרים הבנים מתים. (בגמ' בכתובות עב'. נפסק ברמ"א הלכות גיטין סי' קנד' סעיף א' ומקורו מדברי ההגהות מיימוניות. נדפס לפנינו סוף כרך נשים בתשובות השייכות לספר נשים סי' טז) הביא בתנחומא אמר הקב"ה לישראל, הוון זהירין בנדרים ואל תפרצו בהן שכל הפורץ בנדרים סופו למעול בשבועות והמועל בשבועות כופר בי ואין לו מחילה לעולם שנאמר "כי לא ינקה ד' את אשר ישא שמו לשוא". והביא ברבינו בחיי עוד, וכתוב אחד אומר (ירמיה ד) ונשבעת חי ה' באמת במשפט וצדקה, אמר להם הקב"ה לישראל לא תהיו סבורין שהותר להשבע בשמי באמת אי אתם רשאים להשבע בשמי כלל אלא אם כן יש בכם כל המדות הללו (דברים י) את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע, אם יש בך כל המדות הללו אתה רשאי להשבע בשמי ואם לאו אי אתה רשאי להשבע בשמי.

בר"ן (נדרים ב'. ד"ה ושבעות כשבעות) לאחר שמביא את דברי ר"ת בביאור הסוגיא, כתב "ותמנהי עליו פה קדוש איך אמר דבר זה". וצריך להשכיל, דברי הר"ן איצ"ל נכתבו בדקדוק גמור, ואיך כתב על סברת ר"ת "פה קדוש איך אמר", העניין כאן הפה או סברא במחשבה. מה שייך לומר תמיה על הפה. (ולשון זה נמצא הרבה בראשונים בריטב"א שבת קנ"ג. ובכתובות קט: במאירי במגן אבות ענין יח'. שו"ת הרשב"א ח"א תיד' ח"ד ק"ח. ועוד) בעלון מסביב לשלחן (גליון 13), בטור "מנהג ומסורה", הביא הר"ה ג' אליקום דברוקס שליט"א, ששמע מהגה"צ רבי הלל כגן זצ"ל, שהחפץ חיים שלח אנשים ע"מ לקבל ברכה מרבי זונדל הוטנר מאיששוק זצ"ל. ולימים פגש רבי זונדל את הח"ח ושאל אותו, כלום צדיק אני? ענה לו הח"ח, הר"ן בסוגיא בנדרים (ב'). תמה על ר"ת בלשון "פה קדוש איך יאמר דבר זה", ומה העניין של "פה קדוש" לדבר הקשור להלכה ולסברא. העניין הוא בדעת ולא בפה.

אמר החפץ חיים, אדם ששומר פיו ולשונו לבל יוציא מפיו דיבור שאינו נכון, וממלט נפשו מדבר שיש בו חרמה וכו', הקב"ה עוזרו שאף בשוגג לא יוציא שום דבר שאינו נכון. ולכן הקשה הר"ן על ר"ת, הרי ההלכה שנקט ר"ת לדעת הר"ן היא אינה נכונה, וא"כ ה"פה קדוש" של ר"ת לא יכל לומר דבר זה, שהרי אף אם טעה בסברא הקב"ה היה שומר לו על פיו כדי שלא יאמר דבר שאינו הגון. ולכן אמר הח"ח לרבי זונדל אתה שהנך שומר על פיך מכל דבר רע. הרי שתברך את הזקוקים לישועה. הקב"ה לא יוציא תקלה על פיך, כיון שאתה שומר עליו כ"כ.

הלכה שלא להיות רגיל בנדרים.

הרמב"ם בסיימו את הלכות נדרים, לאחר שביאר שיש נדרים שהם נאים ומשובחים, כענין לתקן מעשיו ולכונן דעותיו. בכ"ז הוסיף הרמב"ם (פי"ג הלכה כד') ואע"פ שהן עבודה לא ירבה אדם בנדר איסור ולא ירגיל עצמו בהן אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהן בלא נדר. עכ"ל. ונדקדק את לשונו, שאף בנדרים הנאים והמשובחים, לא כתב הרמב"ם ראוי לידור וכו', אלא כתב "מי שנדר", היינו לשון דיעבד, כפי שהמשיך שראוי לפרוש מהדברים שצריך לפרוש בלא נדר.

הטור והשו"ע כתבו, סימן שלם הקדמה להלכות נדרים. והלא דבר הוא. ולמדנו מכך את הזהירות היתירה שיש בנדרים, וח"ו מלידור סתם. וח"ו מלעבור על הנדר.

כתב הטור, תניא לעולם אל תהא רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות. אמר שמואל כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע וכן תנא רב דימי אחוה דרב ספרא כל הנודר אף על פי שמקיימו נקרא חוטא וירושלמי מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר מתחיל אדם לנדור פנקסו מתבקשת ד"א ואחר נדרים לבקר ואיחור נדרים לבקר איחור אדם נדרו פנקסו נפתחת. מעשה באדם אחד שנדר עולה, ואיחר עליה וטבעה ספינתו בים. תניא רבי נתן אומר כל הנודר כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות. והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן שטוב לו יותר לשאול על נדרו. "יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא", אמר ר"ג כל הבוטה פ"י מבטא בשפתיו לדור, ראוי לדקרו בחרב. אלא שלשון חכמים מרפא, שיתירו לו. על כן צריך כל אדם להתרחק מן הנדרים שלא ידור שום דבר עד שיעשנה.

ואפילו צדקה וכיוצא בזה אין טוב לידור אלא אם ישנו בידו יתן מיד ואם לאו לא ידור עד שיהיה לו. ואם פוסקין צדקה וצריך לפסוק עמהם יאמר בלא נדר.

ומיהו אם מצוה דגופיה ומיחייב ביה ורמי עליה כהיא דאמר אשנה פרק זה ואשנה מסכתא זו וירא שמא יתרשל בדבר ויש בידו לקיים הדבר שרי ליה למינדר לזרוזי נפשיה דאמר רב גידל מנין שנשבעין לקיים המצות שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך וכ"ש היכא דרגיל דמשתלי ועבר על אחת ממצות לא תעשה או מתרשל בקיום מצות עשה דשרי ליה למנדר ולאשתבועי להחמיר על עצמו לשמור ולקיים המצות ועל זה אמרו חכמים (אבות פ"ה) נדרים סוג לפרישות אבל מכל שאר נדרים צריך האדם להתרחק מאד.

כתב השו"ע, א) אל תהי רגיל בנדרים. כל הנודר, אף ע"פ שמקיימו, נקרא רשע ונקרא חוטא. (עי' בט"ז במה שביאר אם נקרא רשע מה הוסיפו שנקרא חוטא.) ב) איחר אדם נדרו, פנקסו נפתחת. ג) הנודר, כאילו בונה במה בשעת איסור הבמות. והמקיימו, כאילו הקריב עליה קרבן, שטוב יותר שישאל על נדרו. והני מילי בשאר נדרים, אבל נדרי הקדש מצוה לקיימן. ולא ישאל עליהם אלא מדוחק (רמ"א). וכן אם נשבע על איזה דבר, לא ישאל עליו אלא מדוחק (ד) צריך ליזהר שלא ידור שום דבר, ואפילו צדקה אין טוב לידור. אלא אם ישנו בידו, יתן מיד. ואם לאו, לא ידור עד שיהיה לו. ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם, יאמר, בלא נדר. ה) בעת צרה מותר לנדור. ו) האומר, אשנה פרק זה, וירא שמא יתרשל בדבר, שרי ליה למנדר לזרוזי נפשיה. וכן אם ירא שיתקפו יצרו ויעבור על איזו מצוה ממצות לא תעשה, או יתרשל מקיום מצות עשה, מצוה לישבע ולנדר כדי לזרז עצמו. ז) מי שנדר נדרים כדי לכוון דעותיו ולתקן מעשיו, הרי זה רזיז ומשובח. כיצד, מי שהיה זולל ואסר עליו הבשר שנה או שנתים. או שהיה שונה בין ואסר היין על עצמו זמן מרובה. או אסר השכרות לעולם; וכן מי שהיה רודף שלמונים ונבהל להון ואסר על עצמו המתנות או הניית אנשי מדינה זו. וכן מי שהיה מתגאה ביופיו ונדר בנייר וכיוצא בנדרים, כולם דרך עבודה לשם הם. ובנדרים אלו וכיוצא בהם אמרו חכמים, נדרים סייג לפרישות. ואע"פ שהם עבודה, לא ירבה אדם בנדרים איסור ולא ירגיל עצמו בהם, אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהם, בלא נדר.

שאלות נפוצות בהלכות נדרים

(ואיצ"ל שכדרכנו לא באנו לכתוב להלכה כי אם לעורר לב המעיין)

אדם שקיבל על עצמו או עשה מעשה טוב האם מוגדר הדבר כנדר?

כתב המחבר (סי' תקצ"ז ס"ב), יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בר"ה ומשנה רגילותו ואינו מתענה אינו משלים שנתו. הגה, ומי שאינו ירא לנפשו אי"צ להתענות כל ימיו רק צריך התרה כמו שאר נדר.

וכתב המ"ב (סק"ו), כאשר עושה מנהג טוב פעם אחת, ואינו חושב להתמיד בו, אינו מוגדר נדר. אם הורגל בדבר, או אפילו בפעם אחת בכה"ג שחשב בשעת המעשה לנהוג כן לעולם, הרי זה נדר.

אם חשב לנהוג בפעם זו בלבד. ובפעם זו בלבד. אפי' עשה כן ק' פעמים, אינו נדר. דלא נקרא שהורגל בדבר כיון שעשה פעם ועוד פעם. והורגל הכוונה שהתחיל לנהוג לעשות מעשה טוב ולא חישב על מה ואיך. (ציון הלכה מתנו"ע פ"ז סקנ"ז)

אם חשב בפעם אחת לנהוג כן לעולם, חייב לקיים נדרו, אפי' לא הוציא בפיו. אולם זה בתנאי שחשב להדיא. (שם) אם מהני התנאי שאומרים בער"ה אחר הפרת נדרים, עי' בשו"ת שלמת חיים (סי' רלא) שיש מקום להקל ולסמוך כל עוד לא חשב להדיא בתורת נדר.

אדם שקיבל על עצמו לעשות מעשה כל יום, האם יוכל לעשות בלילה?

אדם שנדר לתת צדקה בכל יום, האם יכול ליתן כבר בלילה. הביא במש"מ (מתנו"ע פ"ח ה"א) מתש" הרשב"א בכל לשון נכללו הלילות בכלל הימים, הלכך מי שנדר ליתן פרוטה בכל יום יכול ליתן בין ביום ובין בלילה. (וצריך להתבונן אם כוונתו שרק מועיל להקדים ללילה לפני. או יכול אף לאחר לילה שאח"כ, כיון שלשון בני אדם כך הוא. לדוג' בליל שני אנשים אומרים עתה יום ראשון בלילה.)

ביד שאול (סי' רנח' סוף אות א') העלה צד לרשב"א בעינין שיתן גם ביום וגם בלילה. וכן נראה שלמד למעשה בשו"ת דובב מישרים (סי' קלא' אות ג')

האם חייב לתת מתנה שקנה עבור בר מצוה ולבסוף לא השתתף בשמחה?

שאלה: קניתי ספר עבור מתנת בר מצוה לבן חברי מהכולל אלא שבסופו של דבר לא הגעתי לשם האם אני מחויב ליתנו לו או לא. תשובה (מהגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א): מבואר בשו"ע (יו"ד רנח' יג') חשב לעשות מצוה וליתן צדקה חייב לקיימו. ומכיון שקנה ספר זה אדעתא ליתנו לבחור הבר מצוה הוי כאילו נדר ליתן מתנה לפני ואע"ג שהוא סמוך על שולחן אביו ולא חסר כלום בכ"ז מכיון שאביו אברך כולל יש בזה משום נדר מצוה וצריך ליתן. (מתוך שאלות המצוינות להרה"ג רבי יהודה אריה דינר שליט"א, יו"ד שאלה ז')

כמה צריך ללמוד בדף היומי, כאשר הדף "קצר"?

נשאל מייסד רעיון הדף היומי מהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל (שו"ת אור המאיר ח"א סי' עה') מה יעשו הלומדים ב"דף היומי" כאשר מגיעים הם לדף האחרון של המסכת, וע"פ רוב דף זה אינו "שלם", האם נחשב הדבר ללימוד "הדף", או שמא כיון שקיבלו על עצמם ללמוד דף הו"ל כנדר ומחוייבים ללמוד דף שלם?

מחזק את דבריהם המהרמ"ש, ולמדנו שאם נדר אשכים ואשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלוקי ישראל והוי כנודר לצדקה וקיי"ל (יו"ד סי' רנח' ס"ב) שירבה ויתן עד שיאמר לא לכך התכוונתי. וא"כ בחוזק הקושיא כמה צריך ללמוד בדף "הקצר".

נוקט המהרמ"ש, היות והלימוד בסדר הדף היומי זה אינו נדר פרטי של אדם מסויים, אלא דבר התלוי בדעת רבים, והקבלה ללמוד את "הדף" היא בהתאם לכלל כלל ישראל, א"כ כך נקבע לפי חשבון הימים, שבתאריך מסויים יעשו סיום הש"ס או סיום המסכת, א"כ אף דף "קצר" מוגדר לדף, שהרי כך הייתה התקנה לתועלת כלל ישראל. ומסיים דבר תשובתו, "לכו הלאה בכחכם זה לקבוע שיעורין כסדרן מדי יום ביומו ויהי חלקכם בין לומדי דף היומי שבכל קצווי תבל כי עבודה חשובה היא לפני המקום ב"ה.

